

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Δ'. - ΤΕΥΧΟΣ Α' ΚΑΙ Β'.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ ΚΑΙ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1881

Οὗτος ἔστι περὶ τοῦ δι' ἑαυτοῦ ἑαυτοῦ
βελτιώμενος ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτῶν καὶ
αὐτῶν αὐτῶν. (Πλάτ. Θεαίτητος.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1881

Ε.γ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ποιητικὴν διεύθυνσιν, ὁρμώμενοι κυρίως ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς καὶ θεωροῦν-
τες πᾶσαν ἄλλην διάλεκτον ὡς ἐκτροπὴν ἀπὸ ταύτης. Δὲν ἄρχονται ἀπὸ
τῶν ἀρχαίων τύπων. ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀττικῶν· οὕτω π. χ. λαμβάνουσιν
ὡς βάσιν τὴν γενικὴν λύκου καὶ ἐξ αὐτῆς σχηματίζουσι τὴν γεν. λύ-
κοιο, οἱ δὲ νεώτεροι τὴν ὅλως ἐναντίαν ἑταμον ὁδόν. N. A. X.

(Συνέχεια. ὁρ. Τόμ. Β' τ. Ε. καὶ Στ. 1880).

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ
ΜΕΘΕΡΜΗΝΕΥΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑ

Διευθυντοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου καὶ Καθηγητοῦ
τῆς Γεωγραφίας ἐν τῷ Ἀρσενείῳ.

«Introite, introite,
Nam et hic Dii sunt»

«Εἰσέλθετε, εἰσέλθετε,
Ἐπεὶ πάντα θεοὶ εἰσίν.»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ

Τὸ κάλλιστον καὶ σπουδαιότατον τῶν ἐν ταῖς τελευταίαις χρόνοις γρα-
φέντων «Περὶ τῆς ἀξίας καὶ δυνάμεως τῆς κλασικῆς παιδείσεως» ἀναν-
τιρρήτως ἐστὶν ἡ ἀνὰ χεῖρας πραγματεία, ἥς, ἀρτίως περιελθούσης εἰς χεῖ-
ρας μου, ἡ πρώτη ἀνάγνωσις τοσούτην ἐνεποίησέ μοι εὐχαρίστησιν ὥστε
ἠνάγκασέ με καὶ δεύτερον νὰ ἀναγνώσω αὐτὴν μετὰ πλείονος προσοχῆς
καὶ ἐπιστάσις, καὶ ἡ δευτέρα ἀνάγνωσις ἔπεισέ με διὰ τὴν μεγάλην τῆς
ὑποθέσεως σπουδαιότητα, διὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ κριτικὴν ἔρευναν, μεθ'
ἧς ἐκτίθεται ἡ πορεία τῆς ἀρχαίας παιδείας ἐν συντόμῳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιο-
τάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐν ᾗ γενναίως πρωταγωνιστεῖ ὁ Ἑλ-
ληνισμός, νὰ μεθερμηνεύσω τὴν πραγματείαν ταύτην εἰς τὴν ἡμετέραν

γλώτταν, εἰς τὴν ὁποίαν δυστυχῶς μέχρι τοῦδε οὐδὲν ἐγράφη περὶ τοῦ πράγματος εἰδικῶς παρὰ τῶν σοφῶν τοῦ ἔθνους, ἀσχολουμένων εἰς σπουδαιότερα καὶ ἐπωφελέστερα τῆ πατρίδι ἔργα, ἐπὶ τῆ πεποιθήσει ὅτι ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῖς λίαν εὐπρόσδεκτος ἔσται τοῖς λογίοις, καθηγηταῖς, διπασκάλοις καὶ τοῖς παιδείας τινὸς τυχοῦσι καὶ μάλιστα λίαν διδακτικῆ τάσι τοῖς διδάσκουσι καθηγηταῖς καὶ διδασκάλοις ὡς πρὸς τὸν τρόπον δὲ διδασκαλίας τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἑλληνικῶν ἐν τοῖς σχολείοις, γυμνασίοις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πανεπιστημίῳ.

Ὅθεν λίαν ὀρθῶς ἐπιλέγει ὁ σοφὸς πατὴρ τῆς πραγματείας ὅτι τὰ «κλασικὰ συγγράμματά εἰσι τὸ Πάνθεον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅτι τοῦτο πάντας τοὺς θαυμαστάς αὐτοῦ προσκαλεῖ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὸ λέγον «Introite, nam et hic dii sunt ἤτοι εἰσέλθετε, ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα θεοὶ εἰσὶν.» Ὁ εἰσελθὼν καὶ ἐνθουσιασθεὶς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ συγκομίσει οὐχὶ νεκρὴν πλῆθος γραμματικῶν κανόνων καὶ τύπων, οὐδὲ χάος κενῶν φράσεων κατ' τὸ πνεῦμα σκοτιζόντων σοφισμάτων, ἀλλ' ἀφθονίαν ἰδεῶν καὶ διανοημάτων, ἀποκαλυπτόντων ἡμῖν τὸ εὐγενὲς τῶν ἀρχαίων πνεῦμα.

Πλάτων ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ διαιρῶν τοὺς πολίτας εἰς τρεῖς τάξεις, τὴν τῶν φυλάκων, τὴν τῶν πολεμικῶν καὶ τὴν τῶν δημιουργῶν, παραβάλλει αὐτὰς πρὸς τὰς τρεῖς κυριωτέρας δυνάμεις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τὸ λογικόν, τὸ βουλευτικόν καὶ τὸ ὀρεκτικόν καὶ ὑπολαμβάνει ὅτι ἡ Πολιτεία τότε δύναται νὰ εὐδαιμονήσῃ, ὅταν αἱ τρεῖς αὐταὶ τάξεις ἀποτελῶσιν ἀρμονικὴν ἐνότητά, καὶ ὅταν ἑκάστη τούτων πράττῃ τὸ ἀνήκον αὐτῇ μηδὲλως ἐπεμβαίνουσα εἰς τὰ τῶν ἄλλων ἔργα. Ὡς δὲ τὸ λογικόν, διαγράφον τὰ ὄρια τῷ βουλευτικῷ καὶ ὀρεκτικῷ, περιορίζει πᾶσαν ὑπέρβασιν καὶ παρεκτροπὴν, οὕτω καὶ οἱ φύλακες καθήκον ἔχουσι νὰ κωλύωσι πᾶσαν παρέκβασιν τῶν ἄλλων δύο τάξεων. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον ὅτι ἡ Πολιτεία ἔχει μεγάλην ἀνάγκην τῶν φυλάκων καὶ ὅτι οὗτοι πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν ὀφείλουσι νὰ μορφωθῶσι τοιοῦτοι δι' ἰδιαιτέρας προπαιδεύσεως.

Ἄλλὰ τίνες εἰσὶν οἱ φύλακες τῆς Πολιτείας; Πάντες οἱ φυλάττοντες καὶ ἐπιμελούμενοι τῶν ὑψίστων ἀγαθῶν, ἅπερ ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ, ἤτοι τῆς θρησκείας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης· διότι ταῦτά εἰσιν ἡ ἰδιοκτησία τοῦ ἀνθρώπου, ἣν αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ δημιουργεῖ, μηδὲλως λαμβάνων αὐτὴν ἐξ ὄθεν. Ταῦτα δὲ τὰ ἀγαθὰ εἰσι

πρῶτον μὲν τὸ ἀνθρώπινον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, δεῦτερον δὲ τὸ φιλόανθρωπον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀγροθυτητα τῶν θηρίων καὶ τρίτον, τὸ καὶ σπουδαιότατον, τὸ θεῖον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Διότι ταῦτα ἀποδεικνύουσιν αὐτὸν ὡς ἀληθὲς ἀπεικάνισμα τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς δημιουργοῦν πνεῦμα.

Ἐκ τούτων τοίνυν ἐπιτεταίη δτι φύλακες εἰσιν πρῶτον μὲν οἱ ἀποκαθιστῶντες καὶ διατηροῦντες τὸν μεταξὺ μὲν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου σύνδεσμον διὰ τῆς πίστεως, τὸν μεταξὺ δὲ πολιτείας καὶ ἔθνους καὶ μεταξὺ πολιτῶν διὰ τοῦ δικαίου, δεῦτερον δὲ οἱ διερευνῶντες καὶ κανονίζοντες τὴν ἐξάρτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς κόσμου διὰ τῆς σπουδῆς τῆς φύσεως, τρίτον δὲ οἱ δι' εὐγενούς ἡδονῆς τὸν βίον κατακοσμοῦντες καὶ τέταρτον οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν μὲν μορφῶσιν νέων φυλάκων τῆς Πολιτείας. Πρώτιστος δὲ ἔρος πρὸς ἀπόκτησιν καὶ διατήρησιν τῶν πολυτιμοτάτων τούτων θησαυρῶν τῆς ἀνθρωπότητός ἐστιν ἡ ἐλευθερία, οὐ μόνον ἡ ἐξωτερικὴ καὶ πολιτικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ καὶ πνευματικὴ, ἥτις ἐξασφαλίζει ἡμῖν καὶ ἐν δεσμοῖς ἐλευθέραν κίνησιν, ἅπερ ἡμῖν ἐπιβάλλουσιν ἡ διαγωγή ἡμῶν, ἡ ἐποχὴ καὶ οἱ περὶ ἡμᾶς, καὶ ἥτις διδάσκει ἡμᾶς νὰ διακρίνωμεν τὸν μεταβαλλόμενον τύπον ἀπὸ τῆς σταθερᾶς καὶ μονίμου οὐσίας καὶ νὰ εὐρίσκωμεν τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ καλὸν ἐν πάσῃ διαμορφώσει.

Ἐνθα ὁμοίως ἐκλείπει ἡ τε ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία, ἐκεῖ μεταβάλλεται εἰς τοὺς φύλακας ὁ χρυσοῦς εἰς στιλπνὸν ὀρειχαλκόν καὶ τὰ ἔθνη περιπίπτουσιν εἰς δεισιδαιμονίαν, βραδύτητα καὶ ὕλισμόν. Διότι, ὡς ὁ Πλάτων ὀρθῶς λέγει, ἐκεῖ οὐδὲν φρουροῦν λογικὸν ὑπάρχει πλέον ἄρχον τοῦ βουλευτικοῦ καὶ ὀρεκτικοῦ. Ἡ ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὅπου τὰ ἰδανικὰ μακρύνονται καὶ ἐξαφανίζονται, ἐκεῖ ἐπικρατέστερά εἰσι τὰ φαῦλα καὶ οὐτιδανὰ. Εἰ τοίνυν τοιοῦτοί εἰσιν οἱ φύλακες τῶν ὑψίστων τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθῶν, πῶς πρέπει νὰ μορφωθῶσι πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ μεγάλου προορισμοῦ αὐτῶν; Ἄλλὰ περὶ τούτου μὲν οὐ τοῦ παρόντος.

Ὁ δ' ἐν τῇ ἐνεστώσῃ ἐποχῇ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς οὔτε πρωτότυπος οὔτε ἀπλοῦς ἐστίν, ἀλλὰ προῖόν καὶ γινόμενον πολλῶν παραγόντων, ὅπερ μετὰ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ περιπέτειας διεμορφώθη καὶ ἀκαθέκτως βαίνει ἐπὶ τὰ πρόσω. Ὁ δὲ πνευματικὸς βίος τοῦ νῦν πολιτισμοῦ ὀφείλει τὴν πρόοδον αὐτοῦ εἰς τρία πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος ἤτοι εἰς τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ῥωμαίους. Οὐδόλως δὲ τυχαῖόν ἐστιν ὅτι τὰ τρία ταῦτα ἔθνη ἐγένοντο οἱ διδάσκαλοι τῆς νεωτέρας Εὐρώπης. Τοιοῦτοι δ' ἐγένοντο, οὐ μόνον διότι ἤλθον εἰς ἐπαφὴν

καὶ συνάφειαν μετὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, ἀλλὰ διότι ταῦτα ἐκ πάντων τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ὡς βᾶσιν τῶν ἰδεῶν τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀλκίθους καὶ τοῦ καλοῦ ἔθεντο τὴν θρησκείαν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην, καὶ ἔδωκαν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν μορφήν, αἵτινες παρέχουσιν αὐτοῖς τὴν δύναμιν αἰωνίου μωρῶσεως καὶ προόδου, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὁποῦ ἀνάγκη νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους καὶ διὰ βραχέων νὰ ἐρευνησώμεν πάντα τὰ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν ἀναγόμενα.

Ἐν τῇ ἀρχιότητι ἔτι διὰ τῆς ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας καὶ διὰ τῶν ἐκστρατειῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τῶν Ῥωμαίων εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην θεωρίαι καὶ ἰδέαι ἄλλων ἀνατολικῶν ἐθνῶν, καὶ ἐνόσω τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης εἶχον ἔτι τοσαύτην ὑγιᾶ βιωτικὴν δύναμιν ὥστε νὰ ἀφομοιωσὶ μὲν τὸ συγγενές, νὰ ἀποκρούωσι δὲ τὸ ξενικόν, διέμεινεν ἡ ἐθνικὴ παιδεία ἀβλαβής. Ἀφ' ἧς ὁμως ἐποχῆς, ἡ δύναμις αὐτὴ ἀπωλέσθη ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἀνελευθερίας, ἐπὶ τοσοῦτον μᾶλλον τὰ ξένα σπέρματα ἐμόλυναν τὸ πνευματικὸν ἔδαφος, ἐξ ὧν ἡ μὲν πίστις μετεβλήθη εἰς δεισιδαιμονίαν, ἡ δὲ ἐπιστήμη εἰς σκοτεινὸν μυστικισμόν ἢ εἰς ἀστρολογικὴν ἀγυρτείαν καὶ ἡ τέχνη εἰς βαρβαρικὴν ἀμορφίαν καὶ οὕτως ἤρξατο ὁ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἀγών. Ὁ δὲ κόσμος περιέπεσαν εἰς τὴν πνευματικὴν νάρκην, καθ' ἣν μόνον αἱ θεολογικαὶ ἐριδες τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν ἦσαν ζῶντα τεκμήρια τοῦ μήπω καθ' ὅλοκληρίαν ἀποσβεσθέντος πνεύματος.

Ἦ δὲ διαίρεσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς ἐπεχείρησε μᾶλλον δὲ ἢ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου εἰσαχθεῖσα αὐλικὴ καὶ τοῦ κράτους διοικήσις, ἡ ἀνύψωσις τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς θρησκείαν τοῦ κράτους, ἡ μετάθεσις τῆς πρωτιουόσης ἐκ Ῥώμης εἰς Κωνσταντινούπολιν, πάντα ταῦτα ἀναμφισβόλως εἰσὶ συμπτώματα τοῦ ἤδη ἐντελῶς ἀποσβεσθέντος ἀρχαίου πνεύματος, ἔνεκα τοῦ ὁποῦ ματαία ἀπέβη καὶ ἡ ἀντίστασις τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου καὶ ἡ ἀπόπειρα αὐτοῦ πρὸς διατήρησιν τῆς ἀρχαίας θεολατρίας καὶ θρησκείας. Ἐντεῦθεν ἐξάγεται ὅτι ἡ ἀμάθεια ἦν γενικὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, καθ' ἧς παραπονοῦνται οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς, οἷον ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλίνος ἀκμάσας κατὰ τὴν δ' ἑκατονταετηρίδα μ. Χ. ἀναφέρει ὅτι καὶ ἐν τοῖς ὀλίγοις οἴκοις, οἵτινες πρότερον ἐφημίζοντο διὰ τὸν πρὸς τὰς ἀρχαίας σπουδὰς ζῆλον, νῦν μόνον λῆροι, ὕμνοι καὶ μουσικὴ σπουδάζονται, ἀντὶ τῶν ῥητόρων σοφισταὶ προσκαλοῦνται εἰς αὐτοὺς καὶ τιμῶνται, καὶ αἱ βιβλιοθῆκαι, τὰ ἱατρεῖα ταῦτα τῆς ψυχῆς, ἦσαν, ὡς οἱ ψυχροὶ τάφροι, κεκλει-

σμέναι, σοφαί σπουδαί καὶ φιλολογικαὶ γνώσεις ὡς δηλητήρια ἀπελαύ-
 νονται καὶ ἀποφεύγονται καὶ ἐν αὐταῖς· ἔτι τῆς σχολῆς ταῖς ὥραις οὐδε-
 μία σπουδαίων βιβλίων χρήσις γίνεται, ἀλλὰ μόνον ἐπιβλαβῆ καὶ σκαν-
 δαλώδη συγγράμματα ἀναγινώσκονται· τῶν δὲ αὐτοκρατόρων οἱ μὲν ἀ-
 μαθεῖς ἦσαν, οἱ δὲ καὶ πολέμιοι κατὰ πάσης ὀρθῆς μαθήσεως, ὡς ὁ Δικί-
 νιος, δε τὰς ἐπιστήμας ἐκίλεσε λοιμὸν καὶ δηλητήριον τοῦ λαοῦ. Καὶ δη-
 μόσια μὲν ἐκπαιδευτήρια οὐδόλως ἔλειπον, ἀλλὰ τὰ αὐτοκρατορικὰ ταῦτα
 σχολεῖα ἦσαν καταστήματα προωρισμένα πρὸς μόρφωσιν τῶν ἀναγκάσιων
 ὑπαλλήλων, ἐν αἷς ἐπεδιώκετο ἐξωτερικὴ τις μόρφωσις μᾶλλον ἢ ἐ-
 λευθέρα καὶ ἀληθῆς μάθησις. Τούτων δὲ κρείττονα ἦσαν τὰ σχολεῖα, τὰ
 ὅποια αἱ ἀρχαὶ πλουσίων πόλεων ἴδρουν καὶ συνετήρουν, καὶ τὰ ὅποια ἦ-
 σαν οἱ μόνοι φύλακες τῆς προτέρας παιδείας. Ἐν τούτοις τὰ κείμενα τῶν
 ἀρχαίων συγγραφέων ἐξητάζοντο καὶ ἠρμηνεύοντο, ἐξ ὧν προήλθον οἱ τε-
 λευταῖοι ἑρμηνευταὶ τῆς προτέρας παιδείας. Οἱ δὲ βάρβαροι ἐπιδραμόντες
 κατέστρεψαν καὶ ταῦτα, τὰ δὲ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος εὖρον ἀσφαλῆς
 καταφύγιον ἐν τοῖς μοναστηρίοις.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἐν τῇ Δύσει ἔμεινε μόνον ἡ σποδὸς τῆς προτέρας παι-
 δείας, ἐν Ἀραβίᾳ ἀνεφλέχθη πνευματικὸν ζῶπυρον ἀρχαίου πολιτισμοῦ,
 ἤναψεν πῦρ, ὅπερ τὸν ἀποναρκωθέντα κόσμον ἐξήγειρεν εἰς νέον πνευματι-
 κὸν βίον. Διότι Ἰουδαῖοι καὶ χριστιανοὶ φεύγοντες τοὺς καταδιωγμοὺς
 καὶ εἰς τὴν Ἀραβίαν εὐρόντες ἄσυλον, εἰσήγαγον τὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν τῶν
 Ἑβραίων, ἐξ ἧς ὁ Μωάμεθ ἐπωφεληθεὶς, ἐπεχείρησε νὰ συνενώσῃ εἰς ἓν
 ὅλας τὰς κεχωρισμένας φυλάς τοῦ λαοῦ του, ᾧπερ ὑπέσχέθη τὴν κοσμο-
 κρατίαν ὡς ἐπαθλον τῆς νίκης. Ἐν πόσῳ δὲ συγκεκριμένη μορφή παρέλα-
 βεν ὁ Μωάμεθ τὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν καὶ πόσον ὀλίγον αὐτὸς κατενόησεν
 αὐτὴν καθ' ὅλην τὴν σημασίαν, ἀποδείκνυσιν αὐτὴ καὶ ἐν τῇ ἐπισκοτῆσει
 αὐτῆς τοσοῦτῳ φωτεινὴν καὶ θερμὴν δύναμιν, ὥστε ἐδημιούργησεν αὐτὴ
 νέαν πνευματικὴν ἐποχὴν. Διότι οἱ Ἀραβες γενόμενοι κύριοι τῶν ἀρχαίων
 ἰδρυμάτων τῆς παιδείας, πάραυτα ἐσφετερίσθησαν τὰ ἑρείπια τῶν πνευ-
 ματικῶν λειψάνων τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Συρίας
 καὶ διὰ τῶν Ἰουδαίων τῆς Δύσεως. Διὸ ἐπιστήμη, ποίησις καὶ τέχνη
 ἀνεφάνησαν ἐκ νέου βεβαίως ἠρωτηριασμένοι ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀναπτύξει
 ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς καὶ θεολογικῆς πίεσεως καὶ μετὰ τινὰς ἑκατοντα-
 ετηρίδας ἐξαντληθεῖσαι, τῷ θανάτῳ παρεδόθησαν. Οἱ Ἀραβες ἐγένοντο
 πεπολιτισμένον ἔθνος διὰ γονιμοποιουῦ ἰδέας, ἣν ἐξῶθεν παρέλαβον, διὰ
 τοῦ σφετερισμοῦ ξένης πνευματικῆς ὕλης, ἣν διὰ δευτέρας καὶ τρίτης

χειρὸς ἔλαβον καὶ δι' ἰσχυρᾶς θελήσεως τῶν Καλιφῶν αὐτῶν, οἵτινες κατεῖχον πάντα τὰ μέσα, ἵνα τὴν φιλομάθειαν καὶ ἐνίοτε τὴν διάθεσιν αὐτῶν εὐχαριστήσωσιν.

Ἄμα ὁμοῦς ἐξέλιπεν ἡ πρὸς ταῦτα παρόρμησις, ἐπῆλθεν ἡ πνευματικὴ νάρκη καὶ σὺν αὐτῇ ἡ εἰς τὴν προτέραν ἀμάθειαν ἐπάνοδος. Αὐτὸ τοῦτο ἔπαθον καὶ οἱ τὸν Ἰσλαμισμόν ἀσπασθέντες Πέρσαι, παροδικῶς μόνον ἀναπτύξαντες ἔθνησιν, ἧτις ὁμοῦς μικρὰν μόνον σημασίαν εἶχεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ δὲ Ἴνδοί, Σίται καὶ Ἰάπωνες εἰσὶν ἀρχαῖα πεπολιτισμένα ἔθνη, ἀνυψωθέντα μέχρι τινὸς βαθμοῦ ἐν τῇ παιδείᾳ, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου ὁμοῦς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσιν. Οἱ θησαυροὶ τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἐνεργείας ἔχουσι μόνον ἱστορικὴν ἀξίαν. Διότι συνεργάται ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀνθρωπίνης προόδου δὲν ἀνεδείχθησαν τὰ ἔθνη ταῦτα. Ἀξιοσημείωτον δὲ ἀντίθεσιν πρὸς ταῦτα τὰ ἔθνη ἀποτελοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι. Διότι ἡ περὶ Θεοῦ ἰδέα, ἧτις ἔθνησιν αὐτῶν ἐστίν, ἀπέδειξε τὴν ἐκπολιτιστικὴν καὶ προοδευτικὴν δύνάμιν αὐτῶν καὶ ἐν ταῖς δυσμενεστάταις περιστάσεσιν. Ἄνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διεσπαρμένοι, ὑπὸ πάντων τῶν ἰθῶν καταφρονούμενοι, ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καταπιεζόμενοι, ὑπὸ τῆς θρησκευτικῆς καταδιωκόμενοι, ἀνεῦ προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως ὑπὸ ἡγεμόνων καὶ μεγάλων, πιστῶς διεφύλαξαν τὸν ἐμπιστευθέντα αὐτοῖς θησαυρὸν καὶ θερμῶς περιποιήθησαν. Διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν προφητῶν μέχρι τοῦ παρόντος οἱ Ἰουδαῖοι διὰ πολυπλήθων θεολογικῶν, ἱστορικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ ποιητικῶν συγγραμμάτων ἔδωκαν ἐρμηνείαν τῆς περὶ Θεοῦ ἰδέας ἀνάλογον πρὸς τὴν τέως πνευματικὴν κατὰστασιν, καὶ μετὰ πολυειδέϊς ἀποπλανήσεις ἀνεῦρον πάντοτε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν προγεγραμμένην αὐτοῖς ὑπὸ τῆς ἀρχικῆς ἀποστολῆς διεύθυνσιν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἐδάφους αὐτῶν ἐβλάστησε καὶ ἀνέτειλεν ὁ Χριστιανισμὸς, ὅστις τὸν κόσμον μετέβαλεν. Οἱ Ἰουδαῖοι, μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, Ῥωμαίων καὶ Ἀράβων ζῶντες, δὲν ἀπείχον πολὺ τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου. Διότι κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὡς φιλόσοφοι, μαθηματικοὶ καὶ ἰατροὶ ὑπῆρξαν οἱ μεσῖται μεταξὺ τοῦ πνευματικῶς ἐνεργοῦντος Ἀραβικοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐν ἀμαθείᾳ διατελούσης Δύσεως, καὶ ὁ μεσικίων αὐτῶν ἤρξατο, ὅτε ἔληξε διὰ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Ἄν δὲ πρότερον διὰ πυρὸς καὶ ξίφους πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως κατεδιώκοντο πρὸς κατὰστροφὴν αὐτῶν, ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ὁμοῦς μεταρρυθμίσεως ἐγένοντο προσπάθειαι ἐκ κακῶς ἐννοουμένης φιλάνθρωπιᾶς καὶ πνευματικῶς νὰ καταστραφῶσι καὶ δι' ἀμαθείας καὶ ταπεινώσεως ν' ἀπομαρνηθῶσιν.

ἀποκλεισθέντες μὲν τῶν πηγῶν τῆς ἀρχαίας παιδείας, ἧτις ἦν τοῖς πᾶσιν ἐλευθέρᾳ, ἀποστρηθέντες δὲ πάσης συνεργείας ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄφ' οὗ δὲ οὕτω κατωρθώθη νὰ ἐπιβληθῇ αὐτοῖς, ἐντελῶς ἀπομονωθείσι, ξενικός τύπος, ὃν τινες ἀδίκως μὲν ὡς ἀπόδειξιν μετεχειρίσθησαν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ συμβαδίσωσιν ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, δὲν ἠδυνήθησαν ἕμως καὶ πνευματικῶς νὰ θανατώσωσιν αὐτούς.

Ὅπου δὲ φιλανθρωπότερα προσηνέχθησαν πρὸς αὐτούς, ἐκεῖ μετέσχον τῆς γενικῆς παιδείσεως καὶ προσεπάθησαν νὰ προαγάγῃαι τὸ μέγα τοῦ πολιτισμοῦ ἔργον. Οὕτω π. χ. ἐν μὲν τῇ φιλελευθέρᾳ Ὁλλανδίᾳ ὁ Ἰουδαῖος Βαρύχας Σπινόζας τὴν πρώτην ὠθητικὴν ἔδωκεν εἰς πνευματικὴν κίνησιν, παρκαγοῦσαν μεγάλα ἀποτελέσματα τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ. Διότι τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ἐπιτυχεστάτη ἀπόπειρα πρὸς μεταβολὴν τῆς ἀφελοῦς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως εἰς ἕν συνεπὲς φιλοσοφικὸν σύστημα, ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ἐστὶ τὸ λαμπρὸν ἀποτέλεσμα ὀρθῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως, καὶ ἐν ταῖς θεολογικαῖς καὶ πολιτικαῖς πρᾶγματεῖαις ἀνεδείχθη ὁ πρῶτος, ὅστις θερμῶς συνιστᾷ ἀμερόληπτον κριτικὴν τῶν πηγῶν τῆς πίστεως καὶ ἀπαιτεῖ παρὰ πάσης κυβερνήσεως ὡς ἀπαρσιτήτως ἀναγκαίαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας καὶ πίστεως. Ἐν δὲ τῇ Πρωσσίᾳ ἐπὶ τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου ὁ Μωϋσῆς Μέδελσων, ὁ φίλος τοῦ Λεσιγγίου, τοῦ στήσαντος αὐτῷ αἰώνιον μνημεῖον ἐν τῷ Νάθαν τῷ σοφῷ, ἐζήτησε νὰ διαδώσῃ εἰς τὸ γερμανικὸν ἔθνος διὰ δημοδῶν συγγραμμάτων φιλοσοφίαν, τὸ πνεῦμα φωτίζουσαν καὶ ἀνυψοῦσαν τὸ αἶσθημα καὶ διὰ γερμανικῶν μεταφράσεων μερῶν τῆς Ἁγίας γραφῆς ἐπανήγαγε τοὺς ὀμοπίστους εἰς τὴν γενικὴν παιδείυσιν.

Ἐκ δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μετέχουσι πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι τοῦ γενικοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ διὰ τούτου ἀνέδειξαν ἀνταξίους ἀντιπροσώπους πάσης ἐπιστήμης καὶ γνώσεως. Οἱ δὲ σταυροφορικοὶ πόλεμοι σπουδαιοτάτην παρέσχον ἀφορμὴν ἵνα ἡ ὑπνώττουσα Εὐρώπη ἀνυψωθῇ πάλιν εἰς μίαν πνευματικὴν ἐνέργειαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τοῦ ληθάργου καὶ τῆς νάρκης καὶ διὰ τούτων τῶν πολέμων οἱ ἀγροικότεροι τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐξωκειώθησαν πρὸς τὸν ἡμερον καὶ ἐξηυγενισμέον βίον ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Διότι οἱ μὲν ἐπικνακάμπυντες πολεμισταὶ ἐκόμισαν εἰς τὴν πατρίδα νέας θεωρίας, γνώσεις καὶ ἐλευθερωτέρας ἰδέας περὶ τοῦ κόσμου. Οἱ δὲ εὐγενεῖς παρέλαβον παρὰ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Ἀνατολῇ Ἀρᾶβων τὰ ἱπποτικά, λεπτότερα καὶ εὐγενέστερα ἤθη καὶ εὐρον ἠδονὴν ἐν τῇ

ποιήσαι καὶ τοῖς τερπνοῖς ἀγῶσι. Αἱ δὲ πόλεις ὠφελήθησαν ἐκ τῆς ζωη-
 ρῆς συγκοινωνίας καὶ ἐσχηματίσθη ἡ τῶν πολιτῶν τάξις, ἥτις ἐφ' ὅσον
 ἐβελτιούτο ἡ εὐημερία καὶ ἐκρατύνετο ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν σπουδή, κατὰ
 τοσοῦτον ἀνέπτυξεν ἐνεργητικώτερον πολιτικὸν βίον καὶ τὰς πόλεις κατέ-
 στησε φυτώρια τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων. Αὕτη δὲ ἡ ἐποχὴ
 τοῦ ἀμυδροῦ φωτός μετὰ τὴν ζοφερὰν νύκτα τοῦ ἰδίως Μεσαιῶνος ὀνο-
 μάζεται Ῥωμαντικὴ, ἔχουσα τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῇ χάριν, καθάπερ ἡ αὐ-
 γή, ὡς μετὰ βρασις ἀπὸ τῆς νυκτὸς εἰς τὴν ἡμέραν, ὅτε τὰ πρωῖνὰ νέφη καὶ
 τὸ λυκαυγὲς περιστῶσι τὰ πράγματα ὑπὸ φανταστικὴν μορφήν. Αὕτη
 ὁμῶς ἡ ἐποχὴ τοῦ πολιτισμοῦ δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῆ ὡς τὸ ἰδανικὸν
 τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς οἱ Ῥωμαντικοί, οἷς τὸ φῶς ὀχληρὸν ἦν πρὸς τοὺς
 σκοπούς των, ἤθελον νὰ παραστήσωσι.

Ἐπῆλθε δὲ τὸ φῶς, ὅτε ὁ ἥλιος τῆς Ἑλλάδος πάλιν ἀνέτειλεν. Οἱ Λα-
 τῖνοι συγγραφεῖς δὲν εἶχον ἤδη ἐντελῶς λησμονηθῆ, διότι πάντοτε ἀνε-
 γινώσκοντο ὑπὸ τινῶν κληρικῶν. Ἡ δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ 12^{ου} αἰῶνος ἐν Ἰ-
 ταλία ἀναγεννηθεῖσα σπουδὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου ἠνάγκασε καὶ τοὺς
 κοσμικοὺς νὰ μετὰσχῶσι τῆς φιλολογικῆς ἐνεργείας καὶ νὰ ἀσχοληθῶσιν
 ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ καὶ φιλολογίᾳ. Οἱ Ἕλληνες ὁμῶς συγγραφεῖς
 πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων ἔμειναν ἐντελῶς παρημελημένοι διὰ τὴν ἄ-
 γνοιαν τῆς γλώσσης μέχρι τῶν μέσων τῆς 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος, ὅτε λό-
 γιοι Ἕλληνες φεύγοντες κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Δύσειν
 καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, μετεφύτευσαν τὴν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσ-
 σης καὶ φιλολογίας, ὅτε Πάπαι καὶ ἡγεμόνες πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ ἡ-
 μιλλῶντο νὰ ἐξαγάγωσι πάλιν εἰς τὸ φῶς τοὺς πολυτιμοτάτους θησαυ-
 ροὺς τῆς ἀρχαιότητος καὶ νὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτούς. Ὅθεν ἡ Ἰταλία
 διὰ τῆς ἐλευθεριότητος τῶν ἡγεμόνων αὐτῆς καὶ διὰ τῆς εὐαισθησίας
 καὶ τοῦ ζήλου τῶν πολιτῶν κατέστη χώρα τῆς τέχνης, τῆς ποιήσεως καὶ
 τῆς ἐπιστήμης, ὡς πάλαι ποτὲ ἦσαν αἱ Ἀθηναί. Ὡσπερ δὲ τὸ πάλαι ὁ
 Περικλῆς, οὕτω καὶ οἱ Μένδοι Κοσμᾶς, Λαυρέντιος, Λέων Ι' καὶ σὺν αὐ-
 τοῖς πολλοὶ ἄλλοι φιλόμουσοι καὶ μεγαλόφρονες ἡγεμόνες κατέστησαν
 τὴν ἑαυτῶν πατρίδα σχολὴν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐξ ἧς προέκυψαν τὰ εὐ-
 γενέτατα πνευματικὰ προϊόντα καὶ ἀγαθὰ.

Ἐκ δὲ τῆς Ἰταλίας μετεδόθη τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν κλασικὴν τέχνην
 καὶ φιλολογίαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τῆς Εὐρώπης χώρας καὶ αἱ φιλανθρω-
 πικαὶ σπουδαί, ἀπαιτοῦσαι μείζονα τοῦ πνεύματος ἐλευθερίαν καὶ κρείτ-
 τονα αἰσθησιν, ἀπεσφόθησαν τὴν ὁμίχλην τῆς τυφλῆς πίστεως εἰς τὴν αὐ-

Θεντίαν, ἣν ἡ ἱεραρχία, συμμαχήσασα μετὰ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, εἶχε διαδώσει εἰς τὸν κόσμον.

Ἐκ ταύτης τοίνυν τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων χρονολογεῖται ἡ σημερινὴ εὐρωπαϊκὴ παιδείσις καὶ ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς, τῆς ὁποίας καρπὸς ὑπῆρξεν καὶ ἡ θρησκευτικὴ μετορρύθμισις, ἥτις ἐπήνεγκε μίαν ἀνυγέννησιν τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος, ὡς ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ παρίσταται. Ὁ δὲ Λούθηρος καὶ οἱ λοιποὶ ἀναμορφωταί, καταστήσαντες προσιτὴν τὴν ἀγίαν Γραφήν εἰς τὸν λαόν, προσήνεγκον μεγάλην εὐεργεσίαν· ἀλλ' ἀντὶ νὰ συνδιαλλάξωσι τὴν ἐκκλησίαν μετὰ 1500 ἐτῶν ἀναπτύξεως αὐτῆς καὶ βαθμηδὸν διὰ μορφώσεως τοῦ λαοῦ ἐν ὁμοιοῖα πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ κοσμικὴν δύναμιν, νὰ ἐμψυχώσωσιν ἐκ νέου αὐτὴν μετὰ τὴν μεσαιωνικὴν νάρκην, διέσχισαν βιαίως τὸν ἱστορικὸν μῆτον, ἵνα πάλιν ἀπ' ἀρχῆς ἐρευνήσωσι τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως. Ὅθεν ἐπανελήφθη τὸ αὐτὸ φαινόμενον, ὅπερ καὶ κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας τοῦ χριστιανισμοῦ, ἥτοι ἐζήτησαν νὰ ὀρίσωσι τὴν πίστιν δι' ὠρισμένων τύπων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ, ὡς ἐν ἐκείνῃ, οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀνεγνωρισμένη ἀυθεντία κατὰ τῆς τελευταίας ἐνστάσεως, τοῦτου ἕνεκα ἐχωρίσθη ἡ νέα ἐκκλησία εἰς πολλὰ δόγματα καὶ αἵρέσεις, ὧν τὰ μὲν κατ' ἰδίαν πρὸς ἄλληλα, πάντα δὲ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἠνωμένην ἐκκλησίαν εἰς διάστασιν περιῆλθον. Ἐν δὲ ταῖς θρησκευτικαῖς ταύταις ἔρισιν ἀνεμίχθησαν καὶ πολιτικοὶ σκοποί, προκαλέσαντες βιαίας ἀντιδράσεις καὶ τελευταῖον τοὺς φοβεροὺς θρησκευτικοὺς πολέμους, οἵτινες ἐνιαχοῦ μὲν τῆς Εὐρώπης ἐντελῶς κατέστρεψαν τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλαχοῦ δὲ ἀνέστειλαν αὐτήν. Μετὰ δὲ τὴν κατάπαυσιν τῆς θρησκευτικῆς ταύτης θυέλλης μόλις περὶ τὰ μέσα τῆς 17' ἑκατονταετηρίδος ἐπεκράτησεν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἀγγλίᾳ καὶ Ὁλλανδίᾳ ἰσχυρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς θεολογικῆς πίεσεως τοῦ πνεύματος, εἰς τὰς ὁποίας ἀκολούθως προσετέθη καὶ ἡ Γαλλία, ἐξ ἧς μετεδόθη εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην ἐπιπόλαιος μὲν, ἰσχυρῶς ὅμως πρρορμῶσα τὰ πνεύματα παιδείσις, ἥτις εἰς τὴν Γερμανίαν εἰσήχθη διὰ τῆς ἐπιτροῆς Φρειδερίκου τοῦ μεγάλου καὶ παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς βασιμωτέραν καὶ ἐμβριθεστέραν σπουδὴν πασῶν τῶν πηγῶν τῆς προτέρας παιδείας. Πρῶτος ὁ Λεσίγγιος ἐπολέμησε νικηφόρως τὴν ἀπανεαρκωμένην ὀρθοδοξίαν καὶ ἡ κριτικὴ αὐτοῦ κατέστρεψε τὴν λαμπηδόνα τῶν Γάλλων ἐν τῇ φιλολογίᾳ. Αὐτὸς μὲν ἐν τῇ ποιήσει παρέπεμψε πάλιν εἰς τὸ φυσικὸν καὶ πρωτότυπον, ἥτοι εἰς τοὺς ἀρχαίους κλασικοὺς καὶ τὸν ἐφάμιλλον ἐκείνοις Σαιξσπῆρον, ὁ δὲ Βιγκελμάνος σπουδαιότατα ἐπρα-

γματεύθη τὰ τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ διὰ τοιούτων παρφορμῆσεων ἐπεχύθη ἀναβυκτικὴ πνοὴ περὶ σχολείου καὶ βίου.

Ἄνδρες μεγάλοι ὡς ὁ Ἄϋνε, ἡ Βόλφιος, ὁ Βόσσιος καὶ οἱ πολυάριθμοι αὐτῶν μαθηταὶ ἐκάθησαν τὰ πνευματικὰ μνημεῖα τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἀπὸ τῆς τετρακοσιοτοῦς κόνεως τῶν σχολείων καὶ ἀνέδειξαν αὐτὰ καθ' ὅλην τὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος κατέστησε τὸν Γοίθιον καὶ Σχίλλερρον οὐχὶ ὡς μιμητάς, ἀλλ' ὡς διαδόχους τῶν ἀρχαίων κλασικῶν. Ἐν δὲ τῷ πνεύματι τῆς διανοήσεως ἐνεφανίσθη ἥρωσ ἐφάμιλλος ¹ κατὰ τὴν δύναμιν τῆς διανοίας τῷ Πλάτῳ καὶ Ἀριστοτέλει, καὶ οὗτος ἦν ὁ Κάντιος, ὃς οὐχ ἦττον, ὡς ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνες, παρέστη δεινὸς καὶ ἀναμορφωτὴς ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ βίῳ. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον προῆλθεν ἡ ἐποχὴ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν ᾧ καὶ νῦν ἐτι διατελούμεν. Ἄλλ' ἵνα φέρωμεν αὐτὴν εἰς τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν, ἀνάγκη πάντοτε νὰ ἀγωνισθῶμεν κατὰ τῶν δαιμόνων, οἵτινες ἐγέννησαν τὴν ἐποχὴν τοῦ μεσαιῶνος, καὶ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἔχομεν ἰσχυροτάτους συμμάχους τὰ τέκνα τοῦ φωτὸς ἧτοι τὰ πνευματικὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων.

Μόνον ἐν μέρος τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἔμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον κεκλεισμένον τοῖς Γερμανοῖς, τοῦ ὁποῦ ὁμοῦ αἱ θύραι ἠνεώχθησαν μετὰ δεινοῦς ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ ἀγῶνα. Διότι τὰ ἔθνη, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ κόσμος εἶχε καταδουλωθῆ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, εἶχον ἀπομάθει ἤδη μόνον νὰ κυβερνῶνται, γενόμενα ποιμνικὰ ἄνευ θελήσεως καὶ ἠναγκασμένα νὰ παρακολουθῶσι τὴν μάλιστα τοῦ ἐλαύνοντος αὐτά. Μόνον δὲ ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὁ λαὸς εἶχεν ἐννοήσει νὰ ὠφεληθῆ ἐξ εὐνοικῶν περιστάσεων καὶ ἐν μέρει νὰ μεθέξῃ τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα μόνον προνομιούχοι τινες τάξεις ἔλαβον πολιτικὰ τινα δικαιώματα, οὐχὶ δὲ ὅλος ὁ λαός. Καὶ κατὰ πρόωτον ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐπραγματοποιήθη τὸ ἰδανικὸν τῆς αὐτοδιοικήσεως τοῦ λαοῦ. Εἶτα δὲ ὁ σπινθὴρ ἠναψεν ἐν Γαλλίᾳ. Ἄλλ' οἱ ἐπὶ πολὺν χρόνον καταδουλωθέντες Γάλλοι προκατειλημμένοι ὑπὸ ἀπράκτων θεωριῶν καὶ παραδεδομένοι εἰς ἀμετρον ματαιότητα καὶ κενοδοξίαν, ἐχάλκευσαν πάλιν ἑαυτοῖς ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἐλευθερίας νέους δεσμούς.

Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τούτου τοῦ ἀγαθοῦ ἐπεφυλάχθη ἡ δόξα τῷ Γερμανικῷ ἔθνει καὶ ἰδίως τοῖς Πρώσσοις ἐνηλικιωθεῖσιν ὑπὸ τὴν νόμιμον ἀρχὴν ἐξόχων βασιλέων, νὰ μορφώσωσι τὸν δημόσιον βίον δι' ὑπομονῆς, μετριότητος καὶ φρονήσεως οὕτως, ὥστε εἰς ἐνωτικὸς δεσμὸς νὰ συνδέῃ

¹ Σ. Μ. Ταῦτα φαίνονται μοι λίαν ὑπερβολικά.

ηγεμόνα καὶ ἔθνος, πολίτας καὶ πολίτας καὶ οὕτω νὰ δημιουργήσω-
σιν ἀγαθόν, ὅπερ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν ὡς τὸν κάλλιστον καρπὸν
τῆς φιλανθρωπίας ἤτοι τὴν ἐλευθερίαν ἐντὸς τοῦ δικαίου καὶ ἐντὸς τοῦ
νόμου.

Μετὰ δὲ ταύτην τὴν βραχείαν ἐκθεσιν τῆς ἐν Εὐρώπῃ πορείας τῆς παι-
δείας εὐκόλως λύεται τὸ ζήτημα «Διὰ τίνος μέσου ἐν Γερμανίᾳ ἰδίως
κατωρθώθη ἡ ἐνεστῶσα βαθμὶς τῆς παιδείσεως καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ πε-
ραιτέρω πρόοδος καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς;» Ἡ ἀπόκρισις εἰς τὴν ἐρώτησιν
ταύτην λέγει ὅτι ἡ γενικὴ δημοτικὴ ἐκπαιδεύσις προήλθεν ἐκ τῆς θρη-
σκευτικῆς μορφώσεως καὶ ὅτι ἡ ἰδιαιτέρα προπαρασκευὴ πρὸς ὑψηλότεραν
πνευματικὴν ἐνέργειαν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς κλασικῆς ἀρχαίων
τῆτος. Διότι ἡ ἱερά βιβλος καὶ οἱ κλασικοὶ συγγραφεῖς ἀπέτελεσαν τὴν
βάσιν τῆς γενικῆς καὶ ἰδιαιτέρας ἐκπαιδεύσεως ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐν τῇ
φιλανθρωπίᾳ, καὶ ταῦτα τὰ δύο πρέπει νὰ ἀποτελῶσι τὴν βάσιν ἐφ' ἧσον ἡ
ἡμετέρα θρησκευτικὴ συνείδησις εὐρίσκει τὸν ὑψιστὸν καὶ μέγιστον προση-
ρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν, τὴν πηγὴν τῆς ἠθι-
κῆς ἐνεργείας ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν ἀσχολίαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τέχνῃ καὶ
πολιτικῇ.

Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαρνηθῶμεν ὅτι ἐν ἀμφοτέροις ταῖς ἀρχι-
καῖς πηγαῖς τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐνίοτε ἐτέθη τὸ γράμμα ὑπεράνω τοῦ
πνεύματος καὶ ὅτι διὰ τοῦ ναρκώδους δογματισμοῦ καὶ τῆς ψυχρᾶς τυ-
πικότητος δὲν ἐμορφώθησαν ἐξ αὐτῶν ἄνδρες πράγματι εὐσεβεῖς καὶ φι-
λάνθρωποι, ἀλλὰ ὑποκριταὶ καὶ σχολαστικοί. Ἡ μομφὴ ὅμως αὕτη ἐπι-
βαρύνει τοὺς διδασκάλους καὶ οὐχὶ τὴν διδακτικὴν ὕλην ἤτοι τὴν ἱεράν
βιβλον καὶ τὰ κλασικὰ συγγράμματα καὶ ὅτι μία τοιαύτη ἀποπλάνησις
τιμωρεῖται κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον ἀντὶ τῆς πίστεως ἢ ἀπιστίας
καὶ ἡ δεισιδαιμονία, ἀντὶ τῆς ζωοποιοῦ γνώσεως καὶ ἐπιστήμης πνευμα-
τικῆ ἀδυναμία ἐπανάγει τὸν κόσμον εἰς τὴν βαρβαρότητα, ἀπὸ τῆς ὁ-
ποίας πάλιν αἱ κρείττον ἐννοούμεναι ἀρχικαὶ πηγαὶ φέρουσι τὴν ἀπολύ-
τρωσιν καὶ σωτηρίαν. Διότι αἱ κλασικαὶ σπουδαὶ μεθ' ὅλην τὴν κατὰ-
χρησιν φέρουσιν ἐν αὐταῖς τὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ δικαίως φημίζονται ὡς
ἀναπλάττουσαι φιλανθρωπικὰ ἐπιστήμια καὶ μορφοῦσαι τὸν ὅλον ἄν-
θρωπον. Αὗται δὲ φωτίζουν τὸν νοῦν, ἀνυψοῦσι τὸ φρόνημα, κανονί-
ζουσι τὴν φαντασίαν, τοὺς μὲν νέους ἀνατρέφουσι εἰς τὴν εὐγένειαν, τοῖς
δ' ἀνδράσι παρέχουσι παραδείγματα εἰς γενναίας καὶ καλὰς πράξεις καὶ
τοὺς γέροντας ἀνανεάζουσι διὰ τῆς αἰωνίως νεανικῆς χάριτος, τοὺς εὐ-

τυχείς προφυλάττουσιν ἀπὸ τῆς ἀλαζονείας διὰ φιλανθρώπων αἰσθημάτων, καὶ τοὺς δυστυχεῖς παρηγοροῦσι διὰ τῆς κτήσεως ἀφθάρτων ἀγαθῶν.
(Ἔπεται τὸ τέλος).

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ὁ ἐν Κορώνῃ ἑταῖρος κ. Γ. Κουκέας, ἀρχαῖος Δημοδιδάσκαλος, ὑπέβαλεν εἰς τὸν Σύλλογον σκέψεις τινάς, ἀφορώσας εἰς τὴν δημοτικὴν παιδείαν, ἃς μὴ δυνθθέντες πρότερον νὰ δημοσιεύσωμεν διὰ τοῦ Πλάτωνος, δίδομεν περιληψὶν τῶν κυριωτέρων ὧδε διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου.

Ἐν τῇ διατριβῇ του ὁ κ. Κουκέας ποιεῖ λόγον περὶ τῆς κακῶς γενομένης ἐφαρμογῆς τοῦ Νόμου, τοῦ κατ' Αὐγούστον μόνον ἐπιτρέποντος τὰς διδασκαλικὰς μεταθέσεις, ἐπιφέρει δὲ ὅτι αἱ πλείστα τούτων δὲν γίνονται κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰ συμφέροντα τῶν δημοτῶν καὶ τῆς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς πολιτικῆς τοῦ τόπου, ἔνθα ὁ διδάσκαλος διδάσκει· τούτου δ' ἕνεκα οἱ διδάσκαλοι ἴστανται ἀείποτε δεδιότες καὶ τρέμοντες ἐνώπιον τῶν κομματαρχῶν.

Θεωρεῖ λοιπὸν οὐχὶ εἰλικρινῆ ἐφαρμογὴν τοῦ Νόμου, τὸ νὰ γίνωνται αἱ μεταθέσεις μόνον κατ' Αὐγούστον καὶ νὰ μὴ εἶνε δυνατόν νὰ ἐπανορθῶται εὐθὺς κατόπιν γενόμενόν τι ἀδίκημα εἰς διδάσκαλον, ἔχοντα συστάσεις καλὰς ἐκ τῆς πολυετοῦς καὶ εὐδοκίμου ὑπηρεσίας του· διὰ τοῦτο κατ' αὐτόν: «Κατὰ τὰς πρώτας τῆς ἐφαρμογῆς του ἡμέρας ὁ Νόμος αὐτός ἐθεράπευε τὸ κακὸν τοῦ Αὐγούστου, δι' ἑτέρου ἐλαφροῦ κακοῦ, δηλαδὴ διὰ τῶν ἄνευ τινὸς προτάσεως γινόμενων παύσεων καὶ διορισμῶν διαρκούντος τοῦ σχολικοῦ ἔτους. Ἄλλ' ἤδη πρὸς οἶονεὶ μονιμοποίησιν τῶν κακῶν τούτων ἀπαιτεῖται πρότασις ἀρχῆς ἐποπτευούσης τὸν διδάσκαλον. Τοῦτο δέ, ἵνα ἴσως καλυφθῆῃ μέχρι τοῦδε γινομένη κακὴ ἑρμηνεία τοῦ Νόμου.

Ἀρχαὶ δὲ ἐποπτικαὶ ἐθεωρήθησαν αἱ ἐφορευτικαὶ Ἐπιτροπεῖαι, ἀλλὰ τοιαῦται εἰς τὰ πλείστα δημοτικὰ σχολεῖα δὲν ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ κἄν που ὑπάρχωσιν, εἰσὶ διὰ τὸν τύπον, μηδέποτε ἐπισκεπτόμεναι τὸ σχολεῖον, παρ' ᾧ διατελοῦσι· αἱ δὲ προτάσεις αὐτῶν βεβαίως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνονται κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν κομματαρχίσκων τοῦ ἐκάστοτε κρατούντος πολιτικοῦ κόμματος. Ὁ δὲ φρεσικοῦ δημοδιδάσκαλος, ἔχων ν' ἀντιπαλαίσῃ κατὰ πολλῶν, ἐξαντλεῖ τὸ πνεῦμά του πρὸς ἀποσβῆσιν τῶν παρὰ τῶν πολιτευομένων καταδιώξεων καὶ πρὸς σωτηρίαν του ἐκ τῶν προτάσεων τῶν ἐφορευτικῶν Ἐπιτροπειῶν. Ὅσῳ δὲ ἀμερόληπτος, καὶ ἡσυχος